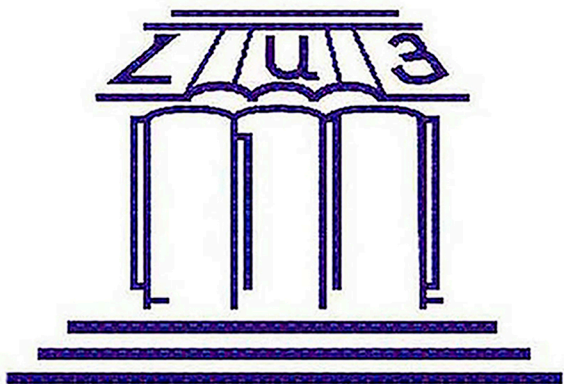

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց
Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Մտեղծագործական համայնքներ
ու առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել նյութը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա նյութը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

ՎԱՆԷՆԻԻ ԱՌԱՔԵԱԼԸ

ԴՐԵՑ՝ ՇՐՋԻԿ

891.99

Ե-95

1931—Կ. ՊՈԼԻՍ
Տպագր. "Ա.Զ.Դ.Ս.Ս.Ր.",

-6 NOV 2011

ՎԱՆԷՆԻ ԱՌԱՔԵԱԼԸ

891.99

2-95

ԳՐԵՑ ՇՐՋԻԿ

1931—Լ. ՊՈՒԽՍ
Յպագր. "Ա.Զ.Ա.ՐԱՐ",

6939

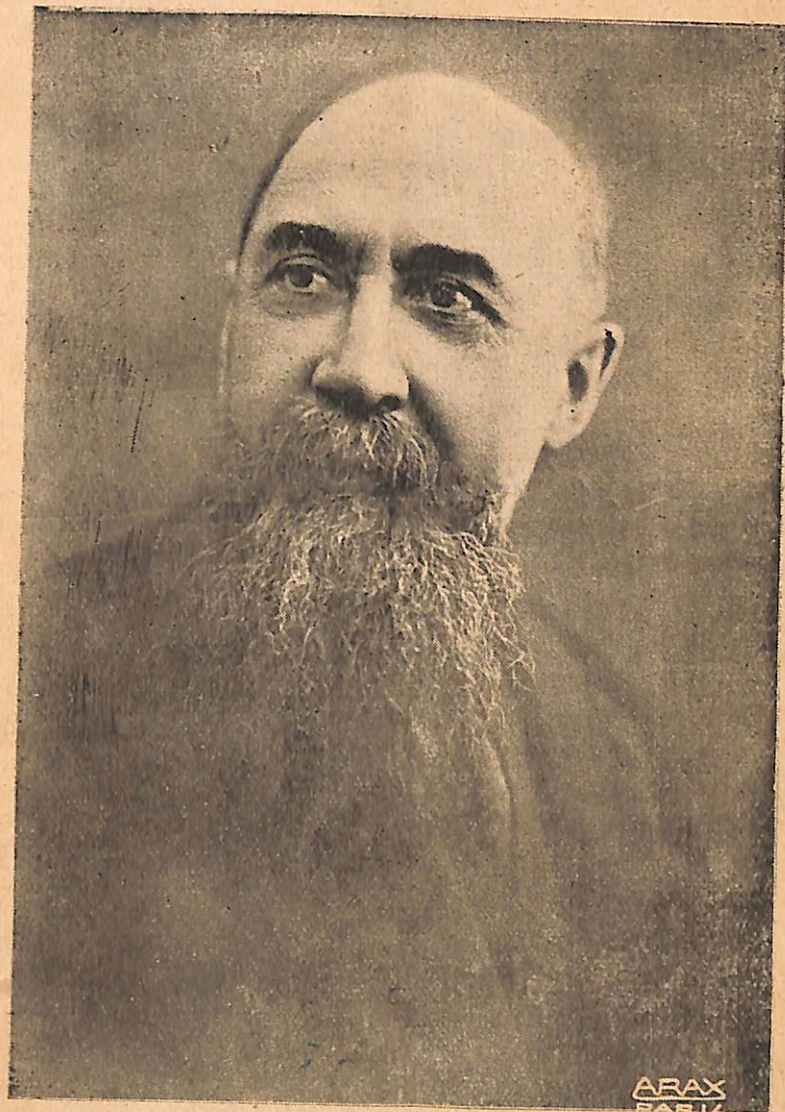
7705 VON 3-

48486

15 .07. 2013

2605
47

ՆԻՔՈԼ ԵՌԵՎԱՆ

ՎԱԼԵՆԻ ԱՌԱՔԵԱԼԸ

I

Լեռներ կան որ սարսափ կը փռեն վրագ:

Յանկարծ զէմզ կը ցցեն իրենց հասակը, ու
դուն, ապշած, կը նայիս ու կը նայիս և չես գտներ
անոնց կատարը:

Կը զմայլիս, կը սարսռաս, բայց կը զգաս որ
անոնք կը կախարդեն քեզ:

Կը հմայէ քեզ անոնց բարձունքը:

Վիթխարի ինչպէս լեռը որ ամպերուն կը խառնէ
իր փառաւոր գագաթը, Նիքօլա Եօռկան կ'իշխէ իր
շուրջը:

Կ'իշխէ հասակը՝ զոր բնութիւնը տուեր է իրեն,
լերան պէս, ու կ'իշխէ մարդը որ հոն կը բնակի,
ա՛ն ալ հսկայ մը...

II

Ես զայն ճանչցայ երբ Ռուսմանիա հազիւ էի ոտք կոխեր:

Չգիտեմ ի՞նչ բան կապեց զիս իրեն: Ինքը զետույթեան մարդ, ու ես համեստ հայ զրոյ մը որ եկեր էր ասպատան փնտռել այս օտար ափերուն վրայ: Ի՞նչ էր որ պիտի մեզ կապէր:

Հայ էէր որ արիւնս քաշէր: Այո՛, լսեր էի որ ան Հայերը կը սիրէ՝ բայց, այն օրերուն, զիս կը սոսկացնէին հայասէրները: Օ՛, անոնք մարեր էին մեր մուխը, դեռ նոր:

Ի՞նչ էր որ պիտի մօտեցնէր զիս անոր,— ինք՝ ամէն բան այս երկրին մէջ, ու ես աննշմարելի օտար մը: Մեր մէջը կա՛յ մը չկար:

Բայց երբեմն լեռը կը քաշէ՝ քեզ: Առանց որ դուն ինքզի գիտնաս: Առանց քու ուղեւորդ:

Մա՛րդն էր որ զիս հմայեց:

Մարդը՝ որ համեստ մը կը բնակի այս բազմատաղանդ գիտնականին մէջ: Որ կը սիրէ տքնիլ, չյոգնիլ: Որ կ'արհամարհէ նիւթը, հանգիստը: Որ բարձր է քովէդ անցնող միւս մարդերէն: Որուն մէջ կայ ուրիշ բան մը:

Այդ ուրիշ բանն էր որ զիս կախարդեց:

III

Եօռկան կ'իշխէ Ռուսմանիոյ մէջ:

Շատ են իր ստորոգելները,—պատմաբան, ուսուցչապետ, հրապարակագիր, գրագէտ, կուսակցապետ, երեսփոխան, անգամ Ակադեմիոյ, վերատեսուչ Համալսարանի, դասախօս եւրոպական համալսարաններու մէջ, թղթակից անգամ բազմաթիւ եւրոպական կաճառներու, ու նախագահ մշակութային շատ մը հիմնարկութեանց՝ ինչպէս են Պատմական Յիշատակարաններու Յանձնաժողովը, Հարաւ-Արեւելեան Եւրոպայի Ուսմանց Կաճառը, Մշակութային Լիկան, առանց յիշատակելու երկրորդական տիտղոսներն ու հոգերը որոնց բոլորին ալ կը հասնի, բոլորին ալ սիրտ կը հատցնէ: Կը հասնի նաեւ դուրսը, հեռուները, բոլորին: Անսպառ շտեմարան մը ըլլար կարծես կորովի, ճիգի: Ամբար մը որ չի պարպուիր: Ինչէ՛ն է հապա որ ամպիոնէ ամպիոն, երկրէ երկիր կը վազէ, ու խոնջէնք չի զգար. ցորեկները կը տքնի, գիշերները կը հսկէ, կը գիզէ՝ հատորները, ու չի՛ հատնիր դեռ...

Այլազան ուժեր եկեր լեցուեր են մէջը:

Բայց այս բոլոր ստորոգելները խառնուած, ձուլուած են իրարու մէջ: Զանազան մարդիկ չեն որ քով քովի կը նստին, այլ ինքը Եօռկան է որ բոլորը խտացուցեր է իր մէջը: Քեզի խո՛րթ կը թուին իրարու կապուած այսքան հոգերը. Եօռկան, ինքը, կը հաշտեցնէ զանոնք բոլորը: Նոյն մարդն է երբ իր աշակերտներուն կը խօսի կամ կը ճառէ խորհրդաբանին բեմէն. երբ պատմութիւնը կ'ուսումնասիրէ կամ կը ժպտի մանուկներուն: Նոյն մարդն է երբ կը պատի եւրոպական կաճառները, երբ օրական իր յօդուածը կը գրէ, կամ երբ հրահանգներ կու տայ իր

կուտակիցներուն: Նոյնն են թատերագիր Եօռկան ու ակադեմականը, ուսուցիչն ու բարեկամը, մարդն ու գործիչը:

Տքնութիւնը իրար կը խառնէ բոլոր այս տարբերութիւնը, բոլոր այս ստորոգելիները:

Բայց իր ստորոգելիներուն մէջ մէկը կայ որ յանկուցած է զիս. ա՛ն է կեդրոնական գիծը իր մէջ, ու միւսները անոր սպաս են դրած իրենց ճիգերը: Անոր շուրջն է որ կը միանան բոլորը, ու կը բացատրեն, կը շեշտեն, կը լրացնեն զայն: Առանց անոր իմաստ պիտի չունենար քրտինքը զոր քառասուն տարի է կը ցանէ այս անխոնջ մարդը:

Այդ մէկը առաքեալն է: Այն որ բոցով մը բռնկած է, ու անոր կը զօհէ իր բոլոր ունեցածը: Անոր կու տայ ինչ որ բնութիւնը տուած է իրեն ու ինչ որ ինքը կը ստեղծէ:

IV

Օր մը, խումբով, Վալէնի եւանք գացինք:
Եօռկային իրեն այցի:

Պուքրէշ ան չ'ըմբռնուիր: Իր տքնութիւնը, հեւ ի հեւ վազքը, իր փախուստը ժխորէն՝ մարդսցմէ բան մը կը պահեն: Կը ծածկեն մարդը որ հսկումը կը սիրէ, ու հաճոյքով կը տքնի: Մարդը որ, ներսէն, գերի՛ է բանի մը:

Պէտք է Վալէնի երթալ առաքեալը գտնելու համար:
Ճանչնալու համար Եօռկան:

Ռուսմանիոյ մայրաքաղաքէն իննսուն քիլոմէթր հազիւ հեռու, Թէլէաթէն գետին աջ ափը գաւառական քաղաք մըն է Վալէնին: Անոր անունը կար պատմութեան մէջ: Հոն էր որ Միքայէլ Քաջ իշխանը ամբողջ իրեն էր ու հոնկէ էր որ քաղեց Պրաշովի վրայ:

Աննշան կը մնար սակայն Վալէնին՝ եթէ Նիքօլա Եօռկան չըլլար:

V

Քառորդ դար մը առաջ գրեթէ չկար Վալէնին:

Գաւառական համեստ քաղաք մը՝ խաղաղ, լուռ ու լքուած:

1907ին է որ ոտք կը կոխէ հոն Եօռկա: Գիւղացիներու խլրտումները՝ որոնք պահ մը խռոված են մայրաքաղաքը՝ զինքը հոն կը քշեն, ապաստան փնտռելու ալդ մոռցուած անկիւնը: Հոն ալ կը մնայ մինչեւ կը լմնայ ըմբոստութիւնը, ու կը խաղաղի Պուքրէշը:

Բայց Վալէնին կախարդած է զինքը, իր դիրքովն ու կլիմայովը: Պուքրէշ կը դառնայ աչքը ետին:

Ու յաջորդ տարին դարձեալ հոն է: Այս անգամ՝ վճռած, ալ հոն մնալու, հոն գալ ամառը կազդուր փնտռելու, ու հոն ստեղծելու հնոց մը:

Վալէնին, արդարեւ, ինքն է ստեղծեր:

Ու զայն ստեղծեր է ոչինչէն:

Ստեղծեր է ի՛ր շունչովը. իր հոգիէն բան մը սպառելով հոն: Հանգչելու գալով, հոն ալ տքնելով: Իր հետ վարակելով և ուրիշները:

Երէկուան համեստ գիւղաքաղաքը մշակոյթի վառարան մըն է այսօր: Աղբիւր մը որուն կու գան Ռուսմանիոյ չորս կողմերէն: Տեսակ մը մտքի ոստան ուր հոգիները կու գան պահ մը կազդուրուիլ ու երթալ դարձեալ կեանքին դիմանալ:

Վալէնին, հիմա, մեզի ցոյց կու տայ թէ ինչպէս կը ստեղծուի ու կ'ուսմանայ քաղաք մը: Թէ ինչպէս լոյսը կը սկսի անձրեւել քաղաքի մը վրայ: Թէ ինչպէս քաղաք մը ինքը կը շինայ: Ներսէն: Կաթիլ կաթիլ:

VI

Ու ահա պտոյտ մը վալէնիի մէջ: Ամրան յետ-
միջօրէ մը՝ երբ արեւը մարդը կը նեղէ:

Ինքը Եօսկան է որ կը պտտցնէ իր հայ հիւրերը,
բացառիկ հաճոյքով մը:

Ան մեզ կը պտտցնէ ամբողջ քաղաքը՝ սիրով,
գուրգուրանքով, հօր մը պէս որ իր զաւակները ցոյց
կու տայ մեզի, ու մանուկի մը նման որ մեր առջեւ
կը բանայ իր սիրած բոլոր բաները:

Մեծ քաղաք մը չէ վալէնին: Կարելի է զայն
ճանչնալ երկու ժամուան մէջ: Ճանչնալ դուրսէն,
ինչ որ ան ունի ուշադրաւ, ու ճանչնալ սիրտը որ
ներսը կը բաբախէ:

Օ՛, բարութիւնը նախ որ կը սաւառնի գիւղին
մէջ...

Բարի են բոլոր դէմքերը որոնց կը հանդիպինք
փողոցը: Բոլոր դէմքերէն միւռնոն կը կաթէ, տղուն
ու ծերուկին, պառաւ կնոջ ու հարսին: Աչքերու մէջ
կարծես թէ կիրքը, նախանձը, թշնամութիւնը չկայ...

Մեծ քաղաքի մը զգուելի ժխտէն դուք փախե՞ր
էք գիւղ մը. մարդոց չար աչքերէն պահ մը գացե՞ր
էք դուք ապաստանիլ բնութեան ծոցը: Ու ձեր սրտե-
րուն մէջ զգացե՞ր էք աղուոր երանութիւն մը, — խա-
ղաղութիւնը...

Վալէնին կու տայ այդ երանութիւնը. ան քաղաք
է ու գիւղ. քաղաք՝ ուր արդէն կ'աղուորնան չէն-
քերը ու փողոցները կը լայնան, ու գիւղ՝ ուր բնու-
թիւնը դեռ անո՛ւշ մը կը շնչէ...

Լսե՞ր էք որ մեր օրերուն մէջ պարկեշտ ըլլայ ա-
ռեւտրականը. չխաբէ դիմացինը. յարգէ իր խօսքը:
Այդպէս են առեւտրականները վալէնիի մէջ: Ամէնքը
կ'ըսեն թէ անոնք զիրար չեն խաբեր: Կը բռնեն ի-
րենց խօսքը: Մուրհակ չեն տար իրարու: Պարզ խօս-
քը բաւ է որպէսզի իրարու վստահին անոնք: Հա-
ւա՛տալս չի գար: Կրնա՞յ առեւտրական մը պարկեշտ
ըլլալ, աշխարհի մը մէջ ուր եղբայրը չի վստահիր
իր եղբօրը, ուր մուրհակ կու տայ հայրը տղուն, ու
մարդը՝ կնոջ...

Ու չէ՞ք կարծեր որ հոգիներու այդ ազնուու-
թիւնը բան մը կը պարտի այն բարի շունչին՝ որ քա-
ռորդ դարէ մը ի վեր կը տրոփէ հոս...

VII

Փողոցները, բացի մէկ-երկուքէն, գիւղի համեստ
ճամբաներ են, ուր խաղաղ մը նստած է փոշին:
Պզտիկ հովի մը՝ կու գայ պլլուիլ ոտքերուդ, երբեմն
մինչեւ երեսդ քսուիլ:

— Հոգ չէ՛, օր մը փոշին ալ կ'երթայ, կ'ըսէ ան
մեզի:

Այո՛, օր մը փոշին ալ կ'երթայ. բաւ է որ հա-
ւատքը ըլլայ: Հաւատքով են եղեր այս բոլորը: Հա-
ւատքով՝ լե՛ռն ալ տեղէն կ'երթայ և ուրիշ մը կու
գայ...

Փողոցներուն մէջ շունը կը վխտայ: Գիւղի յան-
դուգն շունը՝ որ պարտէզներէն, բակերէն յանկարծ
փողոց կը թափի, երբ ոտնաձայն մը առնէ: Մանա-
ւանդ երբ առնէ օտարի մը հոտը:

Ան չի վախնար մեր թիւէն. կը սկսի հաչել,
վազվազել, ու վախցնել մեզ: Կարծես թշնամիներ ըլ-
լանք որ եկեր ենք վալէնին գողնալ:

Եօռկան ինքն ալ կը նեղուի: Օ՛, Վալէնի մէջ աւելորդ է շունը...

Ինչո՞ւ պիտի ըլլայ շունը, երբ թշնամի չկայ...

Ձէ՛, ան չի սիրեր արդէն շուները...

Ան նոյն իսկ քիչ մը կը վախնայ:

Դեռ հեռուն են շուները բայց ան կը վերցնէ քարը:

— Լա՛ւ է զգուշ ըլլալը, կ'ըսէ: Հաճոյք մը չկայ անասունի մը ահուային ենթարկուելուն մէջ. լաւ է վտանգէն փախիլ՝ որովհետեւ կոյր է վտանգը, ու իմաստ չունի... Բաջութիւն մը չէ արկածին դէմը ելլել...

VIII

Ամէնքը իրենց գլուխը կը բանան մեզի:

Գիւղերուն մէջ բարեւը ամէնունն է: Գիւղացին իր բարեւը կու տայ՝ եթէ նոյն իսկ ծանօթ մը չըլլայ իր դէմէն եկողը: Բաղաքին մէջ է որ ծանօթներն անգամ իրարու կը զլանան իրենց բարեւը, աւա՛ղ...

Բայց գլուխները քիչ մը կը ծռին, երբ Եօռկան է որ կ'անցնի, գիւղին հայրիկը... Ու այդ յարգանքին մէջ տաքուկ բան մը կայ, — գուրգուրանքը, սէրը: Ու ան ներսէն կը բխի, սրտէն:

Ահա կին մըն է որ մեր դէմը կ'ելլէ. Հոսպելով տեղ մը կ'երթայ. կարծես կ'ամէնայ որ հայրիկը զինքը տեսաւ անուրի տակ ծրար մը այդպէս:

— Ի՞նչ կը տանիս թեւիդ տակ, կը հարցնէ Եօռկա՛, բարի ժպիտը դէմքին:

— Խոզի ձագուկ մը, կ'ըսէ կինը ամէկոտ...

— Ապրի՛, թող ապրի՛ խողիդ ձագուկը...

Ու գեղացի կինը կ'անցնի շիկնած, հպարտ, ու երջանիկ՝ աղուոր օրհնէնքին համար զոր հայրիկը տուաւ:

IX

Կարգաւ կ'այցելենք ինչ որ Վալէնի ունի ու Հաբրաւ:

Եօռկան ինքն է որ մեզ կը պտտցնէ բոլոր այն տեղերը որոնք կը կազմեն բո՛ւն Վալէնին, մաքի ոստանը:

Ահա Ամառնային Համալսարանը: Ընդարձակ սրահ մը, ու համեստ բեմ մը: Այդ է բոլորը: Առտուն եղեր ենք հոն պահ մը, դասի ժամուն, երբ Եօռկա ինքը կը խօսէր՝ խուռն բազմութեան մը առջեւ, որ լեցուցեր էր ամբողջ սրահը, նրբանցքները, նոյնիսկ փողոցը, պատուհաններուն տակ՝ ամառուան կիզիչ տաքուն:

Հիմա ինքն է որ կը բերէ մեզ: Պարապ է սրահը: Բանի մը ուսանողներ կան միայն որ կը պատրաստուին երեկոյթի մը: Դասերը առտուն են միայն. յետմիջօրէն՝ Վալէնիի մէջ՝ յատկացուած է պտոյտներու, դէպի չըջակայ ու հեռաւոր վայրեր, ուր Ռուս մանիոյ ամէն անկիւններէն հաւաքուած այդ երիտասարդութիւնը կ'երթայ թարմանալ, իրիկունը դարձ-տարգութիւնը կ'երթայ թարմանալ, ու կազդուրելու համար իր հողին ժողովրդական երգերով ու պարերով:

Ամառնային Համալսարանը որուն յաճախել կու գան այսպէս ամէն տարի 3—400 մտաւորականներ Ռուսմանիոյ չորս կողմէն՝ կը շնչէ 1908էն ի վեր, եթէ չհաշուենք պատերազմի քանի մը տարին, երբ Եօռկա ինքն ալ գացեր ապաստաներ էր ետա՛:

Մանկավարժական, գիտական գառախօսութիւն-

ներ չեն որ կը սարքուին հոն տարին ամիս մը, 1908էն ի վեր, ոչ ալ ժամանցի առիթներ՝ ուր կու գան իրենց մարմնոյն կազդոյրը փնտռել մտաւորականները, ուսուցիչ թէ ուսանող:

Եօդկա այդ դասընթացքները հիմնեց ոչ թէ հետաքրքիրներ ժողվելու համար ամառները ու անոնց հետ սպաննելու համար ամառուան տաքը:

Անոնք եղան որպէսզի եղբայրութեամբ թրծեն վաղուան սերունդը: Հունգար լուծին տակ հեծող Ռումէնը այցի կանչելու՝ որպէսզի իր եղբօրք սիրտը գայ ճանչնայ, ու պահ մը իր կարօտը առնէ մայրցիղին տրոփումներէն:

Այն ատեն չէին հասկնար թէ այս մարդը ինչո՞ւ գացեր է քարոզելու լեռան գլուխը, ու ռումէն ցեղը կը պատմէ դուրսէն եկած եղբայրներու: Թէ ինչո՞ւ Արտէալէն այդ միամիտ այցելուները տարին անգամ մը կու գան հայրենիքը տեսնելու, ու շօշափելու զայն...

Եօդկան, ինքը, ոտնաձայնը կ'առնէր: Ան կը զգար որ պիտի գայ Օրը: Պէտք էր որ տառապող եղբայրները գային իրենց ցաւը պատմելու, ու մեկնէին՝ յոյսը իրենց սրտին մէջ: Որովհետեւ պիտի գար Օրը: Պէտք էր զԱյն կանչել...

Ի՞նչ փոյթ որ մարդիկ իր ճիգերը կը հեգնէին, ու կը ծիծաղէին իր միամտութեանը վրայ:

Ի՞նչ փոյթ որ պետութիւնը չէր օգներ իրեն, ու քար կը շարէր քայլերուն առջեւ, իսկ մամուլը լուռ կը քրքջար: Եօդկան, անվհատ, վալէնին այցելուներով կ'ողողէր տարին ամիս մը, ու կ'աւանդէր անոնց՝ ռումէն ցեղին պատմութիւնը, զբաղանդութիւնը

և աշխարհագրութիւնը իրմով խանդավառուած խումբ մը ռումէն մտաւորականներու հետ:

Սե'րմն էր որ կը նետէր ան հոգիներու մէջ՝ սպասելով որ Օրը գայ...

Այդ օրը եկաւ:

Ու հիմա որ արդէն ամբողջական է մայր հայրենիքը, ու օտար լուծերու տակ տուայտող Ռումէններ ա'լ չկան, դարձեալ կը ժողվուուի երիտասարդութիւնը՝ Թրանսիլվանիայէն ու Տօպրուճայէն, Պուքօվինայէն ու Պեսարապիլայէն, Ռումանիոյ բոլոր անկիւններէն, որպէս զի հոգիները հաղորդուին իրարու: Ստեղծուի իսկական եղբայրութիւնը: Սահմանները վերցան, փշրուեցան լուծերը, հայրենիքը լրացաւ, բայց դեռ խորթ բան մը կայ կարծես. հոգիները կարծես օտա'ր են... ու վալէնին դեռ պէտք է մնայ...

Ան պէտք է մնայ որպէս զի ծարաւ այս երիտասարդներուն բացատրէ օրուան հոգերը, մարդկային մտքին նոր նուաճումները, զիտութեան խօսքը, և որպէս զի հայրենի ոգին տարին անգամ մը թրծուի այսպէս հոգիներու մէջ...

Մէ'կը հաճոյքի չի գար: Ոչ ալ ակնկալութեան մը համար: Դասախօսները կը վազեն կու գան սիրով, խղճի պարտք մը կատարածի պէս, նոյն իսկ իրենք զոհելով: Ներսէ'ն է իրենց վարձատրութիւնը, որովհետեւ աւելի քաղցր հաճոյք չկայ՝ քան զգալ թէ պարտք մը կատարած ես, սրտա'նց ու յօժար: Քան զգալ որ բան մը դրած ես ուրիշին սրտին մէջ:

Ունկնդիրները իրենք ալ շահ մը չունին: Ժողովրդական Համալսարանը տիտղոս մը չի տար իրենց,

ալ շահու ճամբայ մը: Բայց անո՞նք ալ սիրով
կու գան, յաճախ հեռուներէն, յօժար՝ զոհելու իրենց
արձակուրդը Վալէնիի մէջ, ուրի՜շ հաճոյքի մը համար:

Ընտանիք մըն է որ տարին անգամ մը հոն կը
կազմուի: Հոն կ'եղբայրանան բոլոր գաւառները:
Կ'եղբայրանան դասախօս և ուսուցիչ: Բոլո՞րը:

Դասախօսը պահ մը յետոյ ի՛նքն ալ ունկնդիր է:
Քիչն ալ կը լսէ սիրով մէկ ուրիշը: Ընտանիքի մը
մէջ չկայ մեծ ու պզտիկ: Եթէ սէ՛րը կայ:

Ու յետոյ, դուքսը, բոլորը կը խոսնուին, կը
ձուլուին իրարու: Պտոյտներու մէջ զիրար կը ճանչ-
նան, զիրար կ'ըմբռնեն, ու դժուար կ'ըլլայ զիրենք
բաժնելը:

Ու օր մը երբ իրարմէ կը զատուին, զերար կը
տանին իրենց հոգիներուն մէջ:

Վալէնիի մէջ Թիթմորն է որ կը հասունանայ...

X

Ահա Առաքելուհիներու Ուսումնարանը:

Երկու տասնեակ աղջիկներ են որ մեր դէմը կ'ել-
լեն: Զուա՛րթ, բարի՛: Ամէնուն դէմքին վրայ ժպիտը
կայ երբ կը տեսնեն հայրիկը որ խուճաբ մը օտարներ
առջեւ ձգած՝ կու գայ շէնքը ցուցնել:

Մաքրութիւնը կը պսպղայ ամբողջ շէնքին մէջ:
Սպիտակ բնակարան մը շատ մը պզտիկ ննջարաններով,
մաքուր, կոկիկ, ուր կը զգաս որ պտտեր է խնամքը,
պարզ, լուսաւոր գաստարահ մը՝ ուր քեզ կը ժպտի
հարուստ գրադարանը, և վերջապէս ճաշարան ու խո-
հանոց՝ ուր աղջիկներ կ'երթան իրենց տանտիկնու-
թիւնը կը մարզեն:

— Հայու տան մը պէս մաքուր է մեր շէնքը, կը
կատակէ Եօռկա:

Պարտէզ մը, մեզի, ցոյց կու տայ իր գրաւչու-
թիւնը:

Ծառ ու ծաղիկ կը ժպտին քեզի, մանաւանդ
երբ Եօռկան քովէդ կը քալէ: Անոնք կարծես կը ճանչ-
նան բարի ժպիտը՝ զոր ան իրենց կ'ուզէ:

Ահա և բանջարանոցը: Աղջիկներն է որ անոր ջուրը
կու տան, ու կը սորվին բոյսերուն մտերմութիւնը:
Կը սորվին գուրգուրալ բնութեան վրայ ու անոր հետը
խօսիլ: Սիրե՛լ զանիկա:

Առաքելուհիներու Ուսումնարանին մէջ աէրն է որ
կը պտտի:

1922ին հիմնուած է ան:

Օ՛, մէկը չհասկցաւ թէ ինչո՛ւ կը հիմնուի ան։ Ու զարմացան բոլորը թէ ինչո՛ւ Եօսկա այս դպրոցը կը ստեղծէ վալէնիին անկիւնը, ու հոն կը ժողվէ տարին անգամ մը, խումբ մը աղջիկներ երկրին ամէն կողմերէն։ Թէ ինչո՛ւ զանոնք կը պահէ տարի մը, ու կը ճամբէ յետոյ։ Ինչո՛ւ երբոր մէկը գայ չի հարցնել թէ ինչ գիտէ, ու ճամբած ատեն ոչ իսկ վկայական մը կու տայ։

Այն ատեն չէին հասկնար թէ Եօսկա այս դըպրոցը կը ստեղծէ որպէսզի այս հէք բարի աղջիկները դպրոցներու չոր պատերուն մէջ չսպաննեն իրենց հոգին, քանի մը չոր ծանօթութեանց սիրոյն միապնէ լով իրենց թարմութիւնը։ Չստիպուին սերտել, թուլ թակներու պէս, գրքերուն ըսածը, շարադրութեանց մէջ վատնելով իրենց մտքերուն ամուլ ճիւղերը, ու ճգնելով իրենց չգիտցածը ցոյց տալ քննութեանց ատեն։ Ան ուզած է այս միամիտ մաքուր հոգիները ազատել դասագրքերու գերութենէն, հաւատք ներշնչել անոնց իրենց սեփական կորովին վրայ, անոնց տալ կեանքէն հաճոյք առնելուն աղուոր գաղտնիքը, բնութեան հետ խառնել զանոնք, և անոնց հոգիներուն բանալ նոր հորիզոններ՝ ուր կը շողայ ինքը լոյսը։

Եօսկան զանոնք կը ժողվէ իր շո՛ւնչը տալու համար։

XI

Ուրիշ հիմնարկութիւն մըն է աս որ «Ֆէրտինանտ Թագաւոր»ին անունը կը կրէ։

1924ին հիմնուած է ան՝ միշտ Եօսկայի ջանքերով։ Վեհապետը, մամուլը, կառավարութիւնը, ճիշդ է, աջակցած են իրեն, բայց ի՛րն է նախաձեռնութիւնը, ի՛րն են եղած հոգերը։

Ուսումնարան մըն է աս ալ՝ ուր փոքրամասնութեանց պատկանող տղաք կու գան տարի մը ուսմէն լեզուն ու գրականութիւնը սորվիլ։ Վարժուիլ տակաւ իրենց պատկանած երկրին մտայնութեանը, անոր կարգերուն։

Ռուսմանիան մեծցաւ ու շատ մը ցեղեր անոր ծոցը եկան։ Անոնք կ'ատեն նոր հայրենիքը որովհետեւ դեռ օտար են հոն։ Դժուար է Հունգարին ու Պուլկարին, Սաշին ու Ռուսին հոգիին մէջ սիրցնել Ռումէնը։ Քանի դեռ ցաւը կը կոտտայ, քանի դեռ կը ըսքախէ վրէժը անոնց կուրծքին տակ՝ Ռումէնը խորթ կու գայ անոնց։

Ճիշդ է՝ տակաւ կը հաշտուին նոր կարգերուն հետ։ Կը սկսին վարժուիլ ուսմէն ժողովուրդին տիրապետութեանը։ Ու թերեւս հաւատարիմ քաղաքացիներ ալ դառնան տակաւ իրենց նոր հայրենիքին մէջ։ Բայց զգացում մը կայ, սրտերուն խորունկը, որ պիտի գիւրաւ չմարի։

Ցեղերը դժուար կը սիրեն զիրար՝ մանաւանդ երբ

գարեբը խրամ բացած են, կամ երբ վերքերը գեռ սպի չեն կապած:

Պէտք է հոգիները երկար պատուաստել՝ որպէս զի իրարու խէթով չնային: Տարիները անցնին, սպի կապեն վերքերը: Զգացում մը մարելու համար պէտք է նոր զգացում մը գայ:

Զիրար պէտք է երկար ճանչնալ՝ չխտչելու համար իրարմէ: Փնտռել գտնել զխմացիներն մէջ սիրուելու բան մը: Արժէք մը: Գեղեցկութիւն մը:

Յեղերը այն ատեն միայն կ'եղբայրանան երբոր զիրար ճանչցած են իրենց մշակոյթին, իրենց արուեստին մէջ: Երբոր ա'լ գիտեն թէ իրենց զխմացիներն ներսն ալ աղուոր բան մը կայ:

Եօռկան այդ գիտէ: Ան գիտէ որ ռումէն հայրենիքը իր նոր տարրերուն սիրցնելու համար՝ պէտք է նախ անոնց ցոյց տալ ինչ որ Ռումէնը իր սրտին խորը ունի քաղցր ու գեղեցիկ: Անոնց ճանչցնել ռումէն մշակոյթը՝ իր ամէնէն համակրելի գիծերուն մէջ: Ճանչցնել ռումէն գրականութիւնը, երգը:

Ան հիմնած է «Ֆէրտինանտ Թագաւոր» կայքը՝ որպէս զի Ռումանիոյ օտար տարրերը գան հոն ու Ռումէնը ճանչնան: Ճանչնան անոր երկիրը, լեզուն ու պատմութիւնը, ու իմանան թէ ա'ն ալ տառապած է երբեմն: Ու թերեւս ա'լ խորթ չթուին անոնք իրաւուն:

Վալէնտին մէջ ան կը պատրաստէ Շաղախը...

XII

Ահա և «Իշխանուհի Էլէնա»ն, ուրիշ հիմնարկութիւն մը: Բաղաքին մէկ ուրիշ ծայրը, պարտէզի մը խորը քաշուած, փոքր չէնք մը աս՝ ուր կազդուրուելու կու գան, միւս հիմնարկութիւններէն, հանգչելու կարօտ աղջիկներ:

Եօռկան հոս կը բերէ մեզ, տեսակ մը յուզումով: Ինքն ալ տեսնելու կու գայ իր հիւանդ աղջնակները:

Հօր մը ժպտը կրնա'յ աւելի քաղցր ըլլալ: Ու աւելի սփոփիչ կրնա'յ ըլլալ արեւուն նայուածքը:

Աղջիկները, իրենք ալ, պահ մը կը ժպտին: Հրճուանք մը կը վառէ զիրենք:

Հո'ս ալ կան շատ մը ազգերը: Ազգեր որ զիրար գեռ չեն սիրեր դուրսը:

Բայց հոս, արդէն, անոնք չեն ատեր զիրար:

Ու իրաւ, հոգիները կ'եղբայրանան հոս ու կը հալին քէնը, թշնամութիւնը: Ռումէն աղջկան քով հունդարուհին, պուլկար կամ ռուս աղջիկը: Բոլորն ալ եկեր են արեւուն բարի շողը ծծելու:

Հիւանդութեան մէջ աւելի անո՛ւշ կու գայ հոգիներու եղբայրութիւնը: Երբ մանաւանդ բնութիւնն ալ կը ժպտի դուրսը:

— Բնաւ կռուած էք դուք հոս, սանկ, ձեր մէջը, կը հարցնէ անոնց Եօռկան...

— Կոլիւ. բայց ինչո՞ւ պիտի կռուինք, կը պատասխանէ աղջիկ մը ժպտուն:

Ու այդ ժպտին մէջ ուրիշ բան մը կայ...

XIII

Եկեղեցին է աս: Եօռկան խուճըը հոն կը բերէ:
Նորոգեւելու վրայ է եկեղեցին: Նկարիչ մը եկեր
է պատերը նորոգելու դուրսէն, ներսի ոճը պահելով:

Ո՛հ, Եօռկան թոյլ չի տար որ տաճարի մը ոճը
խառնեն: Պէտք է ան իր դարը հետը տանի: Թող
դարը տեւէ որքան կը տեւէ ինքը տաճարը:

Ահա և թանգարանը, եկեղեցիի բակին մէջ: Ան
ալ Եօռկան ինքն է շիներ: Կաթիլ կաթիլ:

Ու հոն, խնամքով, գուրգուրանքով, շարուած
են հին սրբանկարներ, շիրմաքարեր, եկեղեցական
հանդերձներ, ձեռագիրներ, հին տպագրութիւններ:
Դարերուն խաղաղութեանը տակ հանգչեր են հոն բո-
լորը, ու կը քնանան անուշ անուշ:

Ան ալ օր մը կը ճոխանայ, քանի որ Եօռկան
միտքը դրեր է և քանի որ գտածը հոն կը բերէ: Ուր
ալ գտնէ: Ու քովէ քով կը շարէ ան դարերը, ար-
ուեստները, բարքերը, որպէսզի անոնք ալ եղբայ-
րանան մահուան մէջ:

Ահա Վանքը կու գանք:

Մէկէն յօնքերը կը պոստէ Եօռկան. բարի դէմքը
յանկարծ կը խոտանայ. մէկը տեսած է վանքին պար-
տէզը, խոտերուն վրայ:

Օ՛, սարսափելի է իր խստութիւնը: Զայրոյթը
խառնուած է անոր: Ու իր զայրոյթին մէջ կծու բան
մը կայ:

— Ի՞նչ գործ ունիս հոս:

Տղան չուարած է, որովհետեւ դառն է սաստը ու
Եօռկային դէմքը խոժոռ: Հազիւ կրնայ քանի մը բառ
կակազել: Ա՛խ, ինչո՞ւ չխորհեցաւ առաջուց թէ ոճիւր
է խոտերուն վրայ դալ պառկիլ այսպէս, վանքի մը
բակը, բաճկոնը հանած: Ա՛խ, ինչո՞ւ չգիտցաւ թէ
Վալէնիլի մէջ արգիլուած է խռովել խաղաղութիւնը,
գեղեցկութիւնը:

Կ'անցնինք: Ժպիտը դարձեալ կու գայ Եօռկայի
դէմքին վրայ, երբ մեզ վանքը կը մտցնէ:

Վանքը, գեղեցիկ թանգարան մը ինքնին, ԺԼ.
դարուն կառուցուած: Վարպետ նկարիչ մը, ատենին,
անոր պատերն ու ձեղունը զարդարեր է զմայլելի ար-
ուեստով մը. բայց յետոյ, ո՛վ գիտէ ո՛ր տխմարը,
ծեփեր է զանոնք ու վրան նորերը շարեր:

Եօռկան, ինքը կը պատմէ, որքան է չարչարուեր
այդ անճոռնի ծեփերը մաքրելու համար, որպէս զի
հին նկարները դարձեալ երեւան ու հին սուրբերը
դարձեալ ցուցնեն իրենց անուշ դէմքերը...

XIV

Եւ ահա տպարանը:

Ան պէտք էր որ ըլլար:

Հոս, մտքի ոստանին մէջ, Ամառնային համալ-
սարանին քովն ի վեր:

Ան պէտք էր որ ըլլար որպէս դուրսի մարդոց ալ
տանէր մտածումը, որ կը դարբնուի հոս, լռութեան
և խաղաղութեան մէջ, ու բարի խօսքը՝ որուն, ամ-
բոխները, ծարաւ են դուրսը:

Արդիական տպարան մը, հոս, Վալէնի լեռներուն մէջ: Աշխատանքը կ'եռայ հոն, բանուորները կը տքնին, ու կը թաւալին մեքենաները:

Հպարտ է ինքը Եօռկան երբ կը տեսնէ մեր զժայլած դէմքերը աշխատանքի մը առջեւ որ եկեր է լոյսը բխեցնել Վալէնի լեռներուն մէջէն: Ո՞վ է գմայլած անապատներուն մէջ ովասիսը գտած ատեն, կամ երբ հանդիպած է Էտլվայսի մը՝ լեռան բարձունքը:

Այո, Վալէնին կրնայ պարծիլ իր տպարանով:

Ան ալ հիմնուած է 1908ին: Համեստ տպարան մը եղած է նախ՝ ուր Եօռկա տպած է իր Նեամուլ Ռօմբնեպ թերթը, իր բազմաթիւ երկերը, ու պատմական աշխատանքները նաեւ ուրիշներու: Պատեւրազմին՝ եաշ կ'երթայ տպարանը, ու զինադադարէն յետոյ Եօռկա Պուքրէշ կը տպէ իր թերթն ու երկերը: Բայց արդէն ութը տարիէ ի վեր դարձեալ Վալէնի գետեղած է ան իր մարտկոցը: Հոն է որ կը տպուին հիմա իր գրեթէ բոլոր երկերը՝ որոնք բա՛ւ են ինքնին մեծ տպարան մը զբաղեցնելու համար:

Ինչպէս ատենին Միքայէլ Քաջի օրով, Վալէնին ամրոց մըն է և հիմա: Կիւթէմպէրկը, անդուլ, կը ձռնչէ հոս, ու Եօռկան է, ինքը, որ վարէ կռիւը: Պէտք է մեքենան դառնա՞յ, ու զրերը գան չարուին սպիտակ թուղթերուն վրայ: Պէտք է մարտկոցը բանի, ու Վալէնին յաղթանակը խլէ: Ամէն տունէ գի՛րք մը ներս մտնէ:

Մտքի գրոհին առջեւ կը տապալլին բերդերը...

XV

Եւ վերջապէս տունը, իր տունը:

Հանգչելու կը տանի մեզ հոն: Երկու ժամ քալեցուցեր է մեզ, ու քամեր է մեր ոտքերուն ուժը: Ի՞նք. ինքը չի՛ յոգնիր:

Հիմա կը տանի որ առնենք մեր խոնջէնքը:

Բայց ո՛չ: Պէտք է տեսնել նաև իր տունը: Ռուս մէն հին ոճով այս բնակարանը՝ որուն ամէն անկիւնը իր պատմութիւնը ունի: Ինքն է դարձեալ որ մեզ կը պտտցնէ ու մեզ կը պատմէ: Կ'ըսէ թէ ի՛նչ վիճակի մէջ գտաւ ինք չէնքը, ու ի՛նչպէս զայն կարկտեց: Կարկտեց, այո՛, որպէսզի ոճին չգպի: Օ՛, պէտք է ոճի մը դպիլ, այսինքն դարու մը ժպիտին դպիլ, խառնել անոր մեր դարը: Երկուքն ալ պղծել:

Ահա պարտէզը նախ: Ինքն է բոլորը տնկեր, ծառերն ու ծաղիկները: Կարծես ամէն մէկուն մէջ իր սրտին բաբախումը կը զգայ, երբոր անոնց կը դպի:

— Տե՛ս, տե՛ս, ի՛նչ աղուոր է այս սալորը. ձեռքերուս մէջ է մեծցեր ան:

Ճիւղ մը կը փրցնէ՝ վրան սալորը լեցուն. կը փրցնէ կու տայ մեզի, բայց կարծես փրցուցած է սրտէն. դժուար կու գայ իրեն ճիւղ մը կտրել իր ծառէն...

— Ու աղուոր չէ՞ այս վարդը:

Անշո՛ւշտ աղուոր է. բայց ի՛նքը միայն կը զգայ ամբողջ գեղեցկութիւնը, որովհետեւ ի՛նքն է տնկեր, խնամեր, զգացեր անոր ամէն մէկ տրոփը... Ինչպէս

չգուրգուրայ, երբ ինքն է պաշտպաներ զայն ցուրտէն ու տաքէն, պաշտպաներ է՝ չա՛ր որդերէն:

Օ՛, պարտէզներուն մէջ պէտք է որդը մտնէ:

Ու ան մեզի կը պատմէ թէ ո՛րքան ճիգ կը սպառէ որպէսզի որդը չգայ:

Զգուելի՛ որդը որ երբ կու գայ ներս՝ ա՛լ ազատ տու՛մ չկայ...

Ան որդերէն կը վախնա՛յ: Անոնք են որ կը լըր՝ ճեն ծաղիկը, ու կը փլցնեն ծառը: Անոնք են որ կ'աղճատեն աշխարհը, ու զայն հողը կը դնեն:

Վա՛յ անոր որ իր պարտէզին դուռը որդերուն կը բանայ, վա՛յ և անոր որ կը բանայ իր սիրտը որդին...

Ո՛չ, պէտք է կոյս մնայ վալէնին. պէտք է անոր որդը դպի...

Ու ան չի թողուր որ վալէնի մտնէ քաղաքը՝ իր զգուելի բարձրով, իր անճոռնի հաճոյքներով, իր աղմուկով...

Ան ինչքա՛ն է տառապեր՝ մինչեւ որ վաճառի է Քաղաքը: Ծառեր դեռ կը յիշեն պարտէզ մը՝ ուր գինովներն ու նուազածուները կը լուսցնեն եղեր իրենց գիշերները, պղտորելով քաղաքը ու խռովելով Եօռկան: Քսա՛ն տարի տառապած է ան այդ զագրելի աղմուկէն, մինչեւ որ բախտը օգնութեան հասած է իրեն: Մինչեւ որ գնած է պարտէզը: Անոր զգուելի յիշատակներուն վրայ մտքի օճախ մը կը բարձրանայ հիմա, — նուէրը Քուլընքուլ թերթին:

Քաղաքը դժուա՛ր կը մտնէ ա՛լ ներս, որովհետեւ Եօռկան ինքը կը պաշտպանէ զայն բարի հօր մը պէս:

Ան կը գուրգուրայ վալէնիին վրայ բարի հօր մը նման: Կը գուրգուրայ անոր ամէն մէկ մասնիկին

վրայ: Վա՛յ քեզի եթէ փորձուիս անոր դպիլ: Վա՛յ քեզի եթէ չհաւնիս անոր:

— Աղուոր չէ՞ մեր օգը...

Ու կը սպասէ որ դո՛ւն ալ հետը զգաս այդ աղուորութիւնը: Դո՛ւն ալ զգաս կեանքը որ թոքերդ կը լեցնէ մէկէն, ու կը կազդուրէ հոգիդ:

— Մեր լեռները ի՞նչպէս գտաք:

Պէտք է դո՛ւն ալ տեսնես լեռներէն եկող կեանքը: Զգաս որ անոնց վրայ իրա՛ւ չքեղ բան մը կայ:

Յետոյ ան մեզ ցոյց կու տայ նաեւ իր կենդանիները: Անոնք ալ մաս կը կազմեն այս մեծ ընտանիքին: Անոնց ալ մաս մը կ'երթայ իր գուրգուրանքէն: Բնութիւնն է որ հոն կ'ամբողջանայ: Իր իմաստը կը գտնէ:

Ահա հաւերը, տեսակ տեսակ, որոնք գլինքը կը ճանչնան:

Ահա ճագարները՝ որ երկչոտ մը կը նային, ու կը փախին ծակերը:

Ու ինք կը գուրգուրայ բոլորին վրայ:

Ան կը գուրգուրայ հողի, քարի ամէն մէկ կտուրին վրայ, խոտի ամէն մէկ մասնիկին վրայ, ամէն մէկ փոշիին վրայ...

Վալէնին մէկ մասնիկն է իր սրտին, որովհետեւ ինքն է զայն ստեղծեր:

Հիմա, այլեւս, վերն ենք, տանը մէջ:

— Տեսէ՛ք, ի՞նչ աղուոր կ'երգէ:

Դեղձանիկ մըն է, պտիկ, սիրուն: Աշխատու թեան սենեակն է դրեր զայն՝ որպէս զի երբեմն անոր ձայնը լսէ: Ի՞նչ քաղցր պիտի ըլլայ աշխատիլ թռչունի մը երգովը:

— Լսեցէ՛ք, հայերէն է երգածը...

Հայերէ՞ն . գեղձանի՞կը :

— Չէ՞ք հաւտար . «Հայաստան»էն եմ բերեր ես
զայն :

Կ'ըսէ ու կը ժպտի նորէն :

Յետոյ կ'իմանանք թէ Ս . Ղազարէն է , Մխի-
թարեանց վանքէն : Վենետիկի Հայրերն են զայն ըն-
ծայ տուեր անոր՝ հոն այցելած մէկ օրը : Ու հիմա
զայն իր սենեակը կախած՝ կը լսէ երբեմն մեր ցեղին
տառապանքը , զոր գեղձանիկը կը պատմէ իրեն , կը
լսէ երգը մեր դարաւոր ճիգերուն , ու երախտիքը
մեր ցեղին՝ զինքը սիրողներուն համար . . .

Եօռկան , ա՛հ , եթէ գիտնա՛ր թէ ինչե՛ր կ'ըսէ
իրեն այդ գեղձանիկը . . .

XVI

Հիմա ա՛լ կը հանգչինք :

Ճանչցած ենք մենք ամբողջ Վալէնին :

Քաղաքը՝ իր խաղաղութեամբ , ժպտը որ կը
հասուննայ մարդոց հոգիներուն մէջ , ու բարի շունչը
որ կ'իշխէ բոլորին վրայ , մարդոց ու իրերուն :

Ու եղբայրութիւնը որ կը կապէ բոլորը , մար-
դին ու առարկաները , քաղցր աչուկներով այս
աղջնակները ու ծաղիկները որոնց կը ժպտին , լեռները
որ հեռուէն կը հսկեն ու խոտերը որ կը ծեփեն ար-
տերը , գետը որ կը զաւարէ իր չոր կողերը , ու արեւը
որ իր կրակը կը թափէ :

Ահա , ինքն է , նստած մեր քովը : Ան գեռ կը
պատմէ :

Ան չի՛ խօսիր խոնջէնքին վրայ որ իրը եղաւ մին-
չեւ որ այս բոլորը ստեղծեց , ոչ ալ ճիգերուն վրայ՝

զոր տարիները տեսան , ու հոգերուն վրայ որ գեռ ունի
ուսերուն :

Ան չի՛ պատմեր խոնջէնքը՝ որպէսզի չպղծուի ան :
Չ'ուզեր մարդոց ըսել զանիկա՝ որպէսզի մարդիկ չդող-
նան քաղցրութիւնը զոր խոնջէնքը՝ իր սրտին մէջ կը
թափէ :

Օ՛ր խոնջէնքին երանութիւնը : Զանիկա քիչեր
գիտեն : Անոնք որ , մի՛ս մինակ , կը զլորեն ժայռը :
Անոնք որ բա՛ն մը կը ստեղծեն իրենց սրտին ուժովը՝
արհամարհելով մարդոց հեգնութիւնը իրենց ճիգերուն
պահուն , ու զմայլանքը երբ յաղթանակդ տեսնեն . . .
Ի՛նչ գեղեցիկ է անգոսնել ծաղրն ու գովեստը . . .

Ու ան հիմա կը պատմէ մեր ժողովուրդին վրայ :
Կը զգաս որ բան մը կը խլրտի ներսը երբ մեր ցեղին
անունը կու տայ , գուրգուրանք մը զոր հիւսեր են
հոն տարիները , քանի ճանչցեր է ճիգը զոր մեր ցեղը
ըրեր է դարերուն տոկալու համար և խլելու համար
անոնցմէ լոյսը , քանի ճանչցեր է մեր տառապանքը ,
մեր պաղատանքը որպէսզի չկորսնցնենք լոյսը . . .

Մենք կ'ամչնանք , երբ կը գովէ մեր ազգը : Երբ
կ'ակնարկէ հրաշակերտներուն զոր մեր նախնիքը տուին ,
մեր տաճարներուն ու մեր երգերուն , ու գեղեցկու-
թիւնը որ պահուրտեր է մեր ձեռագիրներուն մէջ :
Կ'ամչնանք որովհետեւ անոնք մերը չեն : Անցեալի՛նն
են , հի՛ն դարերունը . . .

— Ուրի՛շ են Հայերը . անոնք աղուոր անցեալ մը
ունին , ու գիտեն հպարտանալ անով . . .

Օ՛ր ան չգիտէ թէ Հայերը միայն պարծենա՛լ գիտեն
իրենց անցեալովը . . . չգիտէ թէ մենք կ'որոճանք մեր
անցեալը , ու մեր հոգը չէ որ , մե՛նք բան մը չթո-
ղունք վաղուան . . . թէ մենք , անընդհատ , կը պար-
ծենանք ու կը սպառենք մեր դրամադուխտը . . .

XVII

Հիմա ա՛լ պիտի մեկնինք:

Կը զգանք որ ոճիր է իր ժամերը գողնալ: Մեզ կը սարսափեցնէ դէզը աշխատանքներուն որ կը սպասեն անձկութեամբ իր սեղանին վրայ: Ահա, փորձերն են նոր երկի մը՝ որ լոյս պիտի տեսնէ շուտով: Ահա դէզը նամակներուն, թերթերուն զոր պիտի աչքէ անցընէ: Դեռ պիտի պրպտէ աղբիւրներ նոր ուսումնասիրութեան մը համար, որուն կմախքը ահա սեղանին վրայ է: Ու դեռ պիտի հասցնէ խմբագրականը թերթին: Ու դեռ պիտի հոգայ՝ Վալէնին, պիտի ականջը դնէ անոր ամէն մէկ սրտի զարկին, պիտի հսկէ մեծ ընտանիքի մը վրայ...

Ո՛չ, ա՛լ պէտք է մեկնիլ: Որքան ալ դժուար ըլլայ մեկնիլը: Մեկնիլ այս աղուոր, բարի սրտով՝ զոր մեզ տուաւ այս օրը:

Ու ինչե՛ր կը տանինք հիմա մեր հետը:

Կը տանինք անո՛ւշ բան մը. խաղաղութիւնը մեր հոգիներուն մէջ: Կը զգանք որ մեծ քաղաքին ժխորէն հեռու, հեռու մարդոց պզտիկ կըքերէն, ոխերէն, պզտիկ հոգերէն, փոքրիկ քաղաքի մը մէջ ուր դեռ կը շնչէ զիւրը իր հեզութեամբ, իր բարութեամբ, ո՛ւխտ մը կը կատարուի...

Թէ հոն մարդ կայ որ զգուած քաղաքի փառքէն, պատիւներէն, զոր աշխարհը կը շոյալէ իրեն, եկեր է ապաստանիլ բնութեան ծոցը, տարուան մը փոշին մաքրելու, թարմացնելու հոգին, ատաղձ հասցնելու նոր տքնութեանց համար, բայց և աշխարհէն

զաղտուկ, դեռատի տղոց և աղջնակներու ներսը իր շունչը դնելու:

Ստեղծելու նոր աշխարհ մը...

Նո՛ր աշխարհ մը, ոչ թէ գիւտի մը, մոգական գաւազանի մը ուժով, այլ տքնութեամբ, ճիգով, սպառելով իր ներսէն բան մը...

Օ՛, հիմա գիտենք որ աշխատանքը իրա՛ւ կը գլորէ ժայռը...

Թէ աշխատանքն է որ աշխարհը ստեղծած է... Այո՛, հիմա իրա՛ւ կը հաւատանք որ ոչինչէն կը ստեղծուի՝ աշխարհ մը:

Օ՛, բա՛ւ է որ հաւատքը կայ թէ պիտի գլորի ժայռը: Բա՛ւ է որ մեզ չվախցնէ աշխատանքը:

Այո՛, պէտք էր Վալէնի գալ տեսնելու համար թէ ի՛նչ կ'ընէ մարդ մը, մինա՛կը, իր հաւատքին, աշխատանքին ուժովը:

Հիմա ա՛լ գիտենք թէ ինչո՛ւ Եօսկան ձմեռուան կիրակիները, յաճախ, Պուքրէշէն հոս կը փախչի:

Ան կու գայ իր միամիտ, անմեղ աղջնակներուն սրտին մէջ դնել այն միւս բանը, զոր վարձկան ուսուցիչները պիտի չկրնային տալ: Որ գրքերուն մէջը չկայ...

Թէ ինչո՛ւ ան ամբողջ ամառը ոտքը Պուքրէշ չի դնէր:

Ան կ'ուզէ քաղաքին ժխորը մոռնալ, ծծել լիաթոք բնութեան քաղցրութիւնը, սէրը, խորհուրդը, ու խաղաղութեան մէջ մա՛րդը ստեղծել:

Հիմա կը ճանչնանք և այն մանուկը, որ կը բնակի գիտնականին սրտին մէջ: Պուքրէշի համալսա-

բանին խստաբիր վերատեսուէր, որ իր սատուով գահ-
լիճները կը նեղէ, յաճախ մանուկ մը կը կրէ ներսը:
Մանկան մը միամտութիւնը ազու՞ր է երբ իր ծա-
ղիկը կը բանայ մէկէն գիտնականի մը սրտին մէջ, ու
պահ մը կ'երջանկացնէ զայն: Մանուկն է որ մարդուն
մէջ պահ մը կը մոռցնէ աշխարհի պղտիկ բաները, ու
զայն կը մղէ նոր երազներու, նոր ճիգերու: Այսուհա-
տագէտը չի կրնար իր սիրտը գեղեցկութեան բանալ
եթէ յանկարծ մանուկը մէջը չզարթնու. ու գիտնա-
կանը պիտի չկրնայ նոր աշխարհը ստեղծել՝ եթէ մա-
նուկը չդայ ու իր բարի ժպիտովը իր սրտին մէջ
չլեցնէ յուռութքը...

Վալէնիի մէջ այդ զմայլելի մանուկը կայ...

Ու երբ ինքնաշարժը մեզ կը փախցնէ Վալէնիէն,
կը զգանք որ մենք ալ թեթեւցանք: Թէ մեր հոգի-
ներուն մէջ ալ եկաւ սպրդիլ, խլրտիլ բան մը:

Մենք ալ շունչ մը կը տանինք հիմա մեր հետը:

<< Ազգային գրադարան

NL0356315

48.986

3p

9004